

Theologisch sprokkelwerk rond het thema: 'een ander Europa'.

door Jurjen Beumer.

1.

Een ander Europa. Je kunt geen weekblad of krant opslaan of je vindt iets over deze ophanden zijnde vereniging. In 1992 moet er zoiets bestaan als een Europa zonder grenzen. Politici spannen zich in om ons van de noodzaak hiervan te overtuigen. En ,laten we eerlijk zijn; wat is er nu mooier dan samenwerken. Landen die elkaar tot voor kort naar het leven stonden nu broederlijk en zusterlijk samen. Een Euro-parlement met veel meer bevoegdheden, een op elkaar afgestemde landbouwpolitiek, een duidelijker beleid in de milieu-thematiek, één munteenheid, en; zo zouden we nog veel meer voordelen op kunnen noemen. De werkgelegenheid zal aantrekken, culturen zullen integreren, de kunst en de literatuur worden veel meer uitgedaagd. Prima dus! De Europese gedachte, veelal geboren in de puinhopen van de Tweede Wereldoorlog, eindelijk een stukje dichterbij. Ja toch? Wie kan zich nog voorstellen dat Engeland en Duitsland oorlog zouden gaan voeren? Laat staan Nederland en België. Eng nationalisme is overwonnen. Je bent 'internationalist' of niet en de mensen die zich bekommeren om de eigen nationale identiteit, zoals onlangs de kleine rechtse partijen, dat zijn mensen die provinciaal doorborduren op de 'staphorster variant'.

2.

Denkt U ook niet dat heel veel mensen zo tegen die plannen voor een nieuw Europa aankijken? Ik heb er wat ironisch over gesproken. Daarom ook, omdat wij precies dit beeld vanuit de officiële politiek krijgen aangereikt. Ons wordt toch min of meer voorgehouden dat zo'n Europa zonder grenzen GOED is, goed voor de mensen die in die Europese landen wonen.

3.

Ho, ho, wacht even, niet te gauw, mogen we tenminste een paar vragen stellen!! Zie daar de invalshoek die de christelijke gemeente maakt. Nadenken over, kritisch begeleiden, tegenvragen formuleren. In de kerk zijn we geen historici, noch politici, ook al zullen sommigen in de gemeente die beroepen uitoefenen. We doen niet aan politiek, in die zin, dat we blauwdrukken zouden moeten leveren. Ook heeft de gemeente geen politieke belangen, in die zin, dat haar bestaan afhangt van bijvoorbeeld verkiezingen. Niets van dat alles; in de gemeente gaat het om ROEPING. IN het wereldgebeuren van alledag hoort de gemeente ook nog een andere STEM. 'Niks belangen', zegt die stem; 'niks partijpolitiek gesjoemel om er zelf beter van te worden' roept de profeet van die STEM dwars tegen het establishment van zijn dagen in.

4.

Zo komen we bij Jesaja. Ik dacht, misschien is er een parallel te trekken tussen de tijd van Jesaja en de onze. Misschien is de strekking van Jesaja's profetie nog steeds aktueel. Zeker, ik ben me er van bewust dat de tijden van toen en nu nauwelijks te vergelijken zijn. De afstand in tijd, de afstand in cultuur is enorm. Maar toch, laten we proberen oog te krijgen voor de tijd van Jesaja, zijn kontekst in politiek en maatschappelijk opzicht.

5.

Jesaja leefde in de achtste eeuw voor Christus. De landen van het midden-oosten, waartoe Israel en Juda behoorden, lagen ingekneld tussen de grootmachten uit die tijd. Assyrie in het noorden en Egypte in het zuiden. Ze wisselden elkaar af in macht. In de tijd van Jesaja is Assyrie (nu ongeveer het noorden van Irak) sterk in opkomst. Die kleine palestijnse staatjes ertussen voelden zich enorm bedreigd. Het noordelijke Israel (tijden terug al afgescheiden van Juda: te tien stammen versus het twee-stammenrijk Juda) en Aram (Syrie) proberen middels een bondgenootschap een vuist te maken tegen Assyrie. Ze willen ook Juda bij dit verbond betrekken. Juda's koning Achaz echter weigert, mede op aandrang van de profeet Jesaja.

6.

Hoofdstuk 6 laat het begin van de roeping van Jesaja zien. Het is heel symbolisch; Jesaja wordt overweldigd door de aanschouwing van de STEM, JHWH. 'Hoe kan ik, hoe zal ik', vertwijfeld gaat Jesaja te keer: 'ik ben een man, onrein van lippen'. En kort daarop: '..mijn ogen hebben de Koning, de Here der heerscharen gezien.'(vs 5) Dat verplicht. Je zou kunnen zeggen dat Jesaja in dit roepingsverhaal tegen wil en dank een overgang maakt; vanaf nu moet hij de dingen 'vanuit God' bezien, dwars door de feiten en politieke gebeurtenissen van zijn dagen heen kijken. De seraf vliegt naar hem toe met een gloeiende kool die hij met een tang van het altaar heeft gepakt. Hij raakt daarmee de lippen van Jesaja aan. Meteen daarop volgt de 'zending' van Jesaja (vs 8). Die zending liegt er niet om. In de versen 9 e.v. klinkt bijna moedeloos hoe Jesaja op moet boksen tegen het niet-horen en niet-willen-verstaan door het volk van die Stem. Het is de 'verstokking' van de harten. Ik zou haast willen zeggen; ze weten dat ze met open ogen naar de afgrond marcheren, maar toch keren ze niet op hun schreden terug.

7.

We zagen dat Jesaja aan koning Achaz van Juda profeteerde om niet mee te doen in de coalitie tegen Assyrie. Dat leverde grif een oorlog op met die beide andere landjes, met Israel en Aram. En dan, om toch overeind te kunnen blijven roept Achaz, heel slim op het eerste gezicht, de hulp in van n.b. die grootmacht Assyrie. Ook dat had Jesaja afgeraden. Lever je niet uit aan Assyrie! En Assyrie komt opzetten, Damascus valt in 732 en Samaria in 722. Juda wordt weliswaar gespaard, maar is enorm schatplichtig aan Assyrie. Als deze Assyrische druk al te gortig wordt gaan er in Juda weer stemmen op om zich aan te sluiten bij Egypte. Jesaja raadt het af! Egypte wordt verslagen door Assyrie. En, Assyrie zou je kunnen zeggen krijgt ook langzamaan de buik vol van dat morrende Juda. Sanherib gaat Jeruzalem belegeren. En zo gaat het door, de eeuwen door, toen en nu. Want ook Assyrie verdwijnt op een gegeven moment van het politieke toneel en Babylon staat op. Juda verdwijnt in de babylonische ballingschap. Maar ook Babylon zal weer verdwijnen, daarna komen de Perzen, daarna de Grieken, daarna de Romeinen. En allen beloven pax = vrede. De pax romana bijvoorbeeld; zoals we weten goed voor een bovenlaag ten koste van de mensheid als voetvolk.

Wat een hachelijk en belachelijk advies eigenlijk dat Jesaja steeds geeft. Hij zegt alleen maar 'vertrouw op God'. Daar kun je toch geen politiek mee bedrijven. Je hoort het koning Achaz hardop denken, je ziet onze politici denken: allemaal mooi dat idealisme, maar dat 'werkt' in de politiek niet. Mijn commentatoren zeggen dat Jesaja een 'gelovig neutralisme' predikte (M.A. Beek, De geschiedenis van Israel, blz 83; Wegen en Voetsporen, blzn 212). 'Jesaja predikt geen a-politiek, neutraal geloof, maar gelovige neutraliteit.' (Bouhuijs/Deurloo, Dichter bij de profeten, blz 48) Ik vat samen: we zien kleine landjes in de landen van Palestina temidden van twee giganten; Assyrie en Egypte. Of ze vechten onderling, of ze sluiten zich aaneen tegen een van de grootmachten. Het gaat bijna altijd ten koste van zichzelf. Bovendien, de grootmachten wisselen elkaar af. Daar tussen door lopen de profeten (Jesaja, Micha) koningen voor de voeten; ze knallen er tegen in, ze worden vermoord of afgevoerd. Inderdaad, wie de aardse koning meet aan 'de hemelse Koning', aan God zelf, krijgt het zwaar te verduren.

Jesaja laat in zijn vredesvisioenen zien dat hij van Jeruzalem iets anders verwacht; niet meegaan in allerhande loesje coalities. Geen machtsoppeenhoping, maar vrede en als er sprake is van macht, dan van een macht die dient. Zo ziet Jesaja Jeruzalem, als middelpunt van internationale gerechtigheid. Dit bereik je, zegt Jesaja, door de tora van God-bevrijder als uitgangspunt te nemen.

8.

Ik mag geen rechte lijn trekken van toen naar nu. Maar laten we eens wagen. Europa ingekneld en verscheurd tussen de giganten van deze tijd. De pax americana en de pax sovietica. Deze geo-politieke situatie is mede het gevolg van oorlogen in het toen nog ongedeelde Europa. De aanstichter van de Tweede Wereldoorlog, Hitler-Duitsland is zelf het meest gedeeld; de BRD en de DDR. Als destijds Assyrie en Egypte staan deze machtsblokken elkaar naar het leven, hun ideologieën (communisme en kapitalisme) zijn innerlijk tegenstrijdig. Hun militaire concentraties, NAVO en Warschaupakt, zijn in staat elkaar en in hun kielzog de hele wereld te vernietigen. Ondertussen veroorzaakt dit oost-west conflict dat de arme landen, de zogenaamde derde wereld, krepeert. De tegenstelling noord-zuid (arm -rijk) zal blijken het uiteindelijke conflict te zijn. IMF-conferenties, onlangs nog in Berlijn, laten dit feilloos zien.

Wat is de profetische roeping in deze tijd? Wat zal de bijdrage van 'een verbond voor het leven' (het conciliaire proces) in deze konkrete politieke situatie zijn? Moeten wij ook oproepen tot een gelovig neutralisme als eens Jesaja? Intussen is wel duidelijk dat het nieuwe Europa (west? oost? europa) zo dat thans wordt gepresenteerd er een is om een vuist te maken. West-Europa wil een worden om enerzijds de pax americana te versterken en anderzijds om toch ook weer zelf supermacht te zijn. Wie de krachtsverhoudingen wil leren kennen kijkt naar de economische belangen. De dollar, de mark en de gulden, kortom, de mammon maakt de dienst uit.

In Oost-Europa gebeuren spannende dingen. Men handhaaft het socialisme volop en probeert een experiment dat eigen is aan het socialisme, t.w. democratie en tot op zekere hoogte liberalisme.

9.

Laten we opnieuw een poging wagen. We vroegen immers naar de roeping van de gemeente in deze tijd op grond van de profetische strekking in de Schriften. Welaan; de roeping van de gemeente in deze huidige kontekst is de PAX OECUMENICA. Dat wil zeggen: vrede voor de hele bewoonde wereld. Vrede in de zin van de bijbelse sjaloom, dat is recht en geluk voor elk menskind.

In konkreto wil dat m.i. dat het oost-west conflict overwonnen moet worden. Voor mij betekent dat, dat de 'droom van het socialisme' werkelijkheid wordt in Oost-Europa en West-Europa; immers, de vrede van de oecumene overstijgt de pax americana en de pax sovietica. Als het noordelijk halfrond verzoend is en geleerd heeft dat een sociale samenleving geent is op delen, dan is ontwikkelingshulp niet meer een economisch belang en dus een uitbuitingsprincipe. Dan kan volop en in alle eerlijkheid

de Noord -Zuid dialoog op gang komen. De eerste wereld, de tweede wereld en de derde wereld, alsook de vierde wereld zijn een PAX OECUMENICA geworden. De visioenen van Jesaja dwingen ons hiertoe, zij vormen met vele andere dromen en visioenen de motor van de geschiedenis.

Als ik denk aan een nieuw Europa staat mij dit visioen voor ogen. En het zou wel eens kunnen zijn dat 'Europa' historisch gezien in dit hele proces een dienende rol kan gaan vervullen. Dat is dan echter wel een ander europees concept dan wat ons heden vanuit de politiek wordt voorgespiegeld.

10.

Het is de katholieke cultuurfilosoof Romano Guardini geweest die zich in bovengenoemde zin heeft uitgelaten toen hij in 1962 de Erasmusprijs ontving. Zijn jubileum-rede ging over 'EUROPA'. Hij pleit in deze rede voor een diendende functie van Europa t.o.v. de rest van de wereld. Dit op grond van de culturele verworvenheden van dit werelddeel. Uiterst scherp tekent hij de ambivalentie van deze culturele rijkdom als hij dit ziet omslaan in het tegendeel t.w. het fascisme van nazi-Duitsland en de ontwikkeling van de techniek in de richting van Hiroshima. In dit omgaan met 'macht' in alle facetten van het leven, daarin ziet hij een taak voor Europa weggelegd. "Ja, Europa zal in staat zijn, ook de vraag te stellen of het de mens eigenlijk wel geoorloofd is, macht uit te oefenen over de andere mens. Over de andere mens, die geen ding is, maar een ik, persoon." Dat hij er niet gerust op is lezen we in de laatste regels van zijn rede. "Ook Europa kan zijn uur missen. Dit zou betekenen dat een eenwording niet als stap naar vrijer leven, maar als een wegzinken in gemeenschappelijke slavernij verwerkelijk zou worden." (Hilversum, Antwerpen 1962).

11.

Tot slot: een grotere rol voor de verwerkelijking van deze Pax Oecumenica zal weggelegd moeten gaan worden voor de Verenigde Naties. De statuten van deze wereldwijde organisatie spreken van een wereld van samen delen. Weliswaar moet er ook in deze organisatie nog veel eenzijdig westers denken omgebogen worden, maar in ieder geval denkt men in de vanuit het concept van een wereld- gemeenschap. De pogingen van de VN spreken mij meer aan dan wat ik nu zie en hoor over een 'nieuw Europa'. In de tuin van het VN- gebouw in New York staat een beeld, ooit geschonken door de Sovjet Unie (!) de VN. Het is een beeld waarin het Jesajaanse symbool van het zwaard dat tot ploegschaar wordt, wordt uitgebeeld.

Jesaja zegt: "Dan zullen zij hun zwaarden tot ploegscharen omsmeden en hun speren tot snoeimessen; geen volk zal tegen een ander volk het zwaard opheffen en zij zullen de oorlog niet meer leren. Huis van Jacob, komt, laten wij wandelen in het licht van de Heer" (Jesaja 2) Wat te denken van zo'n nieuw Europa!?

(drs. J. J. Beumer is hervormd predikant voor Sociaal Basis Pastoraat te Haarlem.)